

# Jan Woskowski

---

"Społeczeństwo i wychowanie", Józef  
Chałasiński, Warszawa 1958 :  
[recenzja]

---

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 13/2, 171-173

---

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

## PODRĘCZNIKI I DZIEŁA OGÓLNE

Józef Chałasiński, *SPOŁECZEŃSTWO I WYCHOWANIE*. Wyd. 2 zmienione. Warszawa 1958, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 335.

Pierwsze wydanie recenzowanej pracy ukazało się w 1948 r. Zmiany wprowadzone do drugiego wydania nie mają charakteru zasadniczego. Ograniczają się one przede wszystkim do dokonania pewnych skrótów w tekście, przegrupowania treści i zmiany tytułów niektórych rozdziałów. Wydając po raz drugi *Społeczeństwo i wychowanie* autor zrezygnował z ostatniego rozdziału zamieszczonego w I wydaniu: Wychowanie jako przedmiot filozofii i nauki, w którym przedstawiał różne kierunki filozoficznych zainteresowań i socjologicznych badań nad szkolnictwem i wychowaniem. Zmiany te sprawiły, iż zgodnie z życzeniem autora książka w nowym wydaniu zyskała na przejrzystości i spójności. Przygotowując drugie wydanie książki, autor wykorzystał dodatkowo, poza własnymi i innymi pracami polskimi i obcymi z zakresu zagadnień społeczeństwa i wychowania wymienionymi w wydaniu pierwszym, szereg najnowszych prac polskich i zagranicznych, głównie amerykańskich, angielskich i francuskich. Prace te dotyczące zagadnień kultury, cywilizacji, systemów społecznych, wychowania, organizacji szkolnictwa, pozycji społecznej nauczyciela i in. wzbogacają książkę i aktualizują jej treść. Książka, której pierwsze wydanie było bez wątpienia dużym wydarzeniem w środowiskach zainteresowanych głębiej problemami wychowania, ukazuje się więc powtórnie, uzupełniona i zmieniona w sposób ułatwiający czytelnikowi wykorzystanie zawartego w niej obszernego, ciekawego, w niezmiernie interesujący sposób opracowanego materiału. Walory poznawcze tej książki, i nie tylko poznawcze, występują tu jeszcze wyraźniej niż w wydaniu pierwszym.

Nowe wydanie książki zawiera następujące rozdziały: I. Elementy socjologicznej teorii wychowania, II. Wychowanie w społeczeństwie pierwotnym oraz w feudalizmie, III. Jednostka i grupa w socjotechnice wychowania, IV. Narodowe i klasowe aspekty rozwoju szkolnictwa w Europie nowoczesnej, V. Szkoła a tradycyjna społeczność wiejska i kultura chłopska, VI. Szkoła w społeczeństwie amerykańskim. Ponieważ pierwsze wydanie książki J. Chałasińskiego było już recenzowane w „Przeglądzie Socjologicznym”<sup>1</sup>, w niniejszym omówieniu ograniczymy się tylko do wymienienia zasadniczych części pracy, które zadecydowały o jej charakterze, znajdującym wyraz choćby w przytoczonych tytułach rozdziałów, i do zwrócenia uwagi na jej aktualność w chwili obecnej.

„Wychowanie młodych pokoleń—pisał autor w przedmowie do pierwszego wydania książki—należy do najbardziej żywotnych funkcji społeczeństwa. Społeczeństwo nie może trwać i rozwijać się, nie wypełniając tego zadania. W jaki sposób społeczeństwa historyczne wypełniały te zadania? W jaki sposób wypełnia je społeczeństwo współczesne? Szukając

<sup>1</sup> Por. recenzję pióra T. Nowackiego w t. X „Przeglądu Socjologicznego”, s. 732—742.

odpowiedzi na te pytania, dajemy równocześnie socjologiczne studium społeczeństwa i socjologiczne studium wychowania”<sup>2</sup>.

Dla pracy prof. Chałasińskiego charakterystyczne jest więc łączenie analizy procesów wychowawczych z analizą procesów przemian społeczeństwa. Spośród tych procesów największe znaczenie autor przywiązuje do przemian wiążących się z narodem, państwem i klasą społeczną, sądząc, że one w najpoważniejszym stopniu określają działalność instytucji wychowawczych, zwłaszcza w okresie współczesnym. Dzieje się tak dlatego, że jak czytamy „pojęcia narodu, państwa i klasy oznaczają te formacje historyczno-socjologiczne, których współistnienie i przekształcanie się określa strukturę i dynamikę współczesnego społeczeństwa” (s. 8).

Historyczno-socjologiczny punkt widzenia autora przejawia się również w analizie samych procesów wychowawczych. Wykorzystuje on mianowicie założenia i aparat pojęciowy socjologicznych teorii do „naukowego usystematyzowania i analizy problemów wychowania w społeczeństwie współczesnym na tle jego historii. Stąd historyczno-socjologiczny charakter tej książki” (s. 7).

Historyczno-socjologiczne stanowisko autora znajduje wyraz także w jego pojmowaniu współczesności. Przez współczesne społeczeństwo rozumie on „zarówno pewien okres historyczny jak i pewien socjologiczny typ społeczeństwa, na który składa się zarówno określony układ grup społecznych, jak i idei społecznych” (s.5). Społeczeństwo współczesne i współczesne wychowanie kształtowały się na podłożu historycznym. Analiza ich rozwoju wymaga zwrócenia uwagi na ich przeszłość. Dlatego też, jakkolwiek temat książki obejmuje w zasadzie okres od XVIII wieku, wieku wielkiej rewolucji przemysłowej i politycznej, do czasów nam współczesnych, autor wraca niejednokrotnie do czasów znacznie bardziej odległych, nawiązując aż do pierwotnej, zwyczajowej kultury społecznej, sięgając do zasadniczych form wychowania społeczeństwa pierwotnego, co jak pisze „okazuje się czasem konieczne dla zrozumienia niejednego problemu wychowania współczesnego” (s. 8).

To, że autor stosuje się do powyższych założeń w swojej pracy, sprawia, że jego analizy poświęcone systemom wychowawczym i społecznym ubiegłych epok nie są oderwane od problemów współczesności. Historyczno-socjologiczny punkt widzenia sprawia również, iż problemy te wyraźnie występują w ogólnie-teoretycznych partiach pracy. Stąd też między innymi książka, mimo że bezpośrednio o współczesnej epoce mówi się w niej mniej niż o przeszłości, posiada wyraźnie aktualny sens.

Autor, jak sam zastrzega, nie dąży do „omówienia wszystkiego co dzisiaj należałoby w Polsce omówić w pracy na taki temat”, nie mniej stwierdza, że zagadnienia, jakie porusza, nie straciły na aktualności i w sposobie naukowego traktowania nie wymagają zasadniczych zmian” (s. 5). I to stanowi chyba istotny sens drugiego wydania tej książki. W porównaniu z okresem, w którym ukazało się pierwsze wydanie pracy, zagadnienia wychowawcze nie straciły, ale zyskały na aktualności. Mimo to niejednokrotnie szuka się nadal rozwiązania problemów wychowawczych po omacku, nie zdając sobie sprawy ze społeczno-historycznego ich uwarunkowania. Tymczasem nowe trudności w zakresie wychowania mogą być rozwiązane w sposób rozsądny tylko w oparciu o znajomość tego, jak wypełniały zadanie wychowania młodych pokoleń społeczeństwa historyczne. Jedynie na tej drodze może rozwinąć się znajomość społeczeństwa współczesnego, znajomość instytucji i procesu wychowania w tym społeczeństwie. Tu dochodzimy z kolei do sensu tak pomyślanej książki. Autor

---

<sup>2</sup> *Społeczeństwo i wychowanie*, wyd. 2, Warszawa 1958, s. 7. W dalszym ciągu cytować będziemy według wydania drugiego podając strony w tekście.

sądzi, że „jakkolwiek bezpośrednie zadanie tej książki jest natury poznawczej, to jednak w dalszych konsekwencjach ma ona również duże znaczenie praktyczne. Zrozumienie społecznego mechanizmu wychowania stanowi bowiem istotny warunek racjonalnej socjotechniki pedagogicznej. Nie można sobie obecnie wyobrazić naukowego wykształcenia pedagogicznego, które by nie było oparte na historyczno-socjologicznych podstawach” (s. 8). Książka potrafi trwale zainteresować omawianą w niej problematyką, powinna zwłaszcza przekonać praktyka o słuszności pełnego uwzględniania socjologicznych elementów wychowania. Autor omawia zagadnienia, problemy częstokroć przez praktyków w ogóle nie dostrzegane. Książka stawia problem wychowania na bardzo szerokiej płaszczyźnie, zawiera bardzo obszerny materiał naukowy. Tym samym zwalcza pośrednio rutynę w pracy pedagogicznej, będącej najczęściej wynikiem stronienia od publikacji omawiających szerzej i wszechstronniej problematykę wychowania. Wydaje się, że książka prof. Chałasińskiego może i powinna stanowić podstawy zrozumienia społecznego mechanizmu wychowania, które stanowi warunek *sine qua non* dalszego odpowiedniego kształcenia kadr pedagogicznych.

Geneza samej książki, która powstała w związku z wykładami z zakresu socjologii wychowania na Uniwersytecie Łódzkim, w latach akademickich 1945/46 i 1946/47, wskazuje niejako na jej adresata-czytelnika. Wydaje się, że przydatność tej książki wybiega jednak daleko poza uniwersytet. W zasadzie winna znaleźć się w ręku każdego inteligentnego człowieka o szerszych horyzontach myślowych, gdyż wydaje się, że zainteresowanie problemami zasygnalizowanymi w tytule staje się zjawiskiem coraz częściej w sposób coraz bardziej trwały nurtującym społeczeństwo. Nieprzemysłane eksperymenty w dziedzinie wychowania dostatecznie skompromitowały wrogów uczenia się z książek, uświadomiły one konieczność przeanalizowania raz jeszcze problemu społeczeństwa i wychowania, wypracowania, jak wyraża się autor „racjonalnej socjotechniki pedagogicznej”.

Książka może i winna wejść w społeczeństwo, stać się pożyteczną dla nauczyciela, działacza społecznego, oświatowego, politycznego, związkowego, młodzieżowego — słowem dla ludzi, którzy z problemami wychowania stykają się na codzień i którzy w jakimś stopniu partycypują w najszerzej pojętej akcji wychowania młodzieży.

Wydaje się zresztą, że szczegółowe wyznaczenie „dolnej granicy” odbiorców książki nie ma uzasadnienia. Należy ona do typu „ciekawych” książek naukowych, książek do których się wraca, pozostawiających trwały ślad w czytelniku, a co za tym idzie i trwale zainteresowania, prowadzące do zdobycia rzetelnej wiedzy.

Jan Woskowski

Kingsley Davis, HUMAN SOCIETY. New York 1949, ss. 655.

*Human Society* jest obecnie w St. Zjednoczonych jedną z najbardziej cenionych prac socjologicznych o charakterze teoretyczno-dydaktycznym.

Punktem wyjścia rozważań autora jest zagadnienie kultury. Kultura jest tym, co różni istotnie człowieka od zwierzęcia. Tylko człowiek posiada kulturę. Z tego powodu studia nad społecznością ludzką wymagają studiów nad kulturą. Socjolog interesuje się kulturą tak dalece, jak dalece wiąże się ona z życiem społecznym. Socjolog bada procesy, dzięki którym poszczególne społeczności osiągają wewnętrzną jedność i trwałość, oraz procesy, które są przyczyną zmian, zachodzących w poszczególnych społecznościach.

Stąd też omawiana przez nas praca zajmuje się zagadnieniami: struktury społecznej, funkcji społecznej, współoddziaływania (*interaction*) społecznego, stosunku jednostki do społeczności i przemian społecznych.